80 JAAR VRIJHEID IN DE ACHTERHOEK

MAAK KENNIS MET DE VERHALEN VAN TOEN

In 2025 vieren we een bijzonder moment: 80 jaar vrijheid. In de Achterhoek is die vrijheid niet vanzelfsprekend gekomen. De bevrijding kwam stukje bij beetje, dorp voor dorp, vaak met strijd, soms met verlies, maar uiteindelijk met hoop. En juist die verhalen van hoop en doorzettingsvermogen brengen we deze lente opnieuw tot leven.

De Vrijheidskrant die je nu in handen hebt, neemt je mee in het herdenken én beleven van die bijzondere geschiedenis. Niet alleen door te lezen, maar ook door te wandelen, fietsen, kijken en luisteren. Want vrijheid is niet alleen iets uit de boeken. Je kunt vrijheid voelen in de verhalen van mensen die onderdoken in schuren, boerderijen of achter dubbele muren. Je ziet het in oude foto's, hoort 't terug in herinneringen en ervaart het onderweg, op paden waar ooit soldaten marcheerden en kinderen hun bevrijders tegemoet renden.

Sleutelrol voor de Achterhoek

De Achterhoek kent een rijke oorlogsgeschiedenis en nam een belangrijke plek in: de bevrijding van Nederland startte in onze regio. Dinxperlo, letterlijk op de grens, beleefde de oorlog van twee kanten. In de hele regio bood men op grote schaal onderdak aan onderduikers, zoals aan Joop Levy. En in plaatsen als Montferland en Ruurlo vind je nog altijd sporen van de oorlog in het landschap, op buitenplaatsen, bij monumenten en in musea.

Ontdek waar het gebeurde

In deze krant nemen we je mee langs die plekken en verhalen. Je leest onder meer het verhaal van kunstenares Louise te Poele, die haar kunstwerk laat ontstaan op een plek waar herinneringen samenkomen. Via de podwalks van In de voetsporen van de bevrijders wandel je met je oren door het verleden – op de plekken waar het echt gebeurde. Maar we kijken ook vooruit. Naar de talloze activiteiten die in onze regio plaatsvinden om 80 jaar vrijheid te markeren. Naar prachtige routes die je langs historische plekken brengen. Naar musea en buitenplaatsen die met tijdelijke exposities, rondleidingen en kinderactiviteiten het verhaal van de bevrijding op een eigentijdse manier vertellen.

Of je nu van cultuur houdt, van geschiedenis, van fietsen of wandelen – of gewoon nieuwsgierig bent naar wat hier, in jouw streek, is gebeurd – deze krant nodigt je uit. Om stil te staan bij het verleden. En om de vrijheid in Nederland die we vandaag de dag kennen, bewust te beleven.

STAP IN DE VOETSPOREN VAN DE BEVRIJDERS!

Treed zelf in de voetsporen van onze bevrijders en download de podwalk 'In de voetsporen van...' app! Beleef de geschiedenis op de plek waar ze werd geschreven. In acht afleveringen neemt Linda Geerdink je mee naar de Gelderse plekken waar onze vrijheid werd bevochten. Twee plekken liggen in de Achterhoek. Samen ga je op zoek naar sporen van de oorlog.

Loop de podwalk

Ervaar de allereerste GPS-gestuurde audiowandelingen van Nederland over de bevrijding en wandel langs slagvelden en indrukwekkende verhalen. Stap samen met Linda Geerdink op het strijdtoneel tijdens de Tweede Wereldoorlog, 80 jaar geleden. Als een speelfilm op je oor neemt ze je mee langs de plekken van herinnering die onbekende verhalen onthullen.

Zet je locatie aan

Met de app bepaal je zelf waar en wanneer je de podwalks loopt. Dankzij de ingebouwde GPS hoor je op precies de juiste plekken de bijbehorende verhalen. Deze podwalk voert je door acht unieke routes in Gelderland: Arnhem, Groesbeek, Heteren, Opheusden, Wilp, Wageningen, Doetinchem en Zutphen.

Tv-serie

In de tv-serie van Omroep Gelderland nemen Linda Geerdink en Erik van der Pol je mee in het verhaal van de bevrijding van Gelderland. In acht afleveringen vertellen ze het verhaal van operaties en veldslagen die van doorslaggevend belang waren. De tv-serie is iedere zondag te zien op TV Gelderland. In de serie zoeken ze naar nagelaten sporen van de oorlog, spreken ze met de mensen die er zelf bij waren en vertellen de vele drama's die zich in die bevrijdingsdagen afspeelden. Verzetsmensen en onderduikers die in het zicht van de bevrijding werden vermoord, maar ook de offers die onze bevrijders hebben gebracht.

Colofon

Deze speciale uitgave van Achterhoek Nieuws is mede mogelijk gemaakt door de Stichting Achterhoek Toerisme en de Provincie Gelderland en verschijnt in een oplage van 25.000 exemplaren in de hele Achterhoek.

Niets uit deze krant mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt worden in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of door fotokopieën, opname, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Aan deze krant werkten mee:
Ayla Bennink, Gerard Mühlradt, Joyce de Schepper, Iris Jansen, Maxim Textor en Imke te Selle.

Scan de qr-code of ga naar
achterhoek.nl/vrijheid

EVENEMENTEN EN ACTIVITEITEN

In de hele Achterhoek vind je tientallen activiteiten rondom 80 jaar vrijheid. Deze activiteiten zorgen ervoor dat je kunt leren van de verhalen van toen en je verder in de geschiedenis van onze regio kunt duiken.

Evenementen en activiteiten

In de hele Achterhoek vind je tientallen activiteiten rondom 80 jaar vrijheid. Deze activiteiten zorgen ervoor dat je een stukje van de verhalen van toen kunt herbeleven en je verder in de geschiedenis van onze regio kunt duiken.

Uitgelicht

2 mei	Pelgrimage In Our Fathers' Footsteps -Megchelen/Ulft/Gendringen/ Baak/Wichmond/Vorden
3 mei	Fotografieworkshop Droom(stil)Levens door Louise te Poele - Nationaal Onderduikmuseum, Aalten
3 mei	Vrijheidsmarkt 'Uit je vrijheid' - Centrum, Neede
5 mei	Vrijheidsmaaltijd Museumtuin – Stedelijk Museum Zutphen
5 mei	Fietstocht & Bevrijdingslunch - Barchem

Concerten

29 april	Vrijheidsconcert – De Tempel, Silvolde
5 mei	Concertmanifestatie – Museum Smedekinck, Zelhem
5 mei	Bevrijdingsfestival - Simonsplein, Doetinchem
5 mei	Vrijheidspark Festival – Vrijheidspark, Winterswijk
10 mei	Bevrijdingsconcert – 't Spieker, Eibergen

Exposities

t/m 5 mei	Harreveld, 80 jaar vrijheid - St. Agathakerk, Harreveld
t/m 10 mei	Max van Dam - Museum De Scheper, Eibergen
t/m 11 mei	Verhalen Verbeelden Vrijheid - Koppelkerk, Bredevoort
t/m 31 mei	Titus: strijder voor vrijheid – Remigiuskerk, Hengelo
t/m 31 aug	Misset, drukkerij in oorlogstijd - Stadsmuseum Doetinchem

Voor een volledig overzicht van alle activiteiten en herdenkingen kijk je op achterhoek.nl/vrijheid

DE WIERSSE IN OORLOGSTIJD: TUSSEN BEZETTING EN BESCHERMING

VORDEN - Wanneer je over landgoed De Wiersse in Vorden loopt, is oorlog het laatste waar je aan denkt. Maar niks is minder waar. Aart Jonkers, de huidige bewoner van het landgoed, vertelt de verhalen die zich hier hebben afgespeeld tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Door Maxim Textor

Duitse divisies op De Wiersse

"Het huis is tijdens de oorlog gevorderd door de Duitsers," vertelt Jonkers. "Verschillende divisies hebben hier gezeten, waaronder ook de SS." Het landgoed werd gebruikt als militair verblijf, en logistiek steunpunt. "Ze hebben enkele decennia geleden een standbeeld moeten vervangen omdat de oude gebruikt werd voor schietoefeningen."

Op zeker moment zou zelfs rijkscommissaris Seyss-Inquart het huis tot zijn beschikking hebben gehad, al is het onduidelijk of hij er daadwerkelijk verbleef. Uit voorzorg sliep de Duitse top vaak op wisselende locaties, bang voor geallieerde bombardementen.

Beheerder tussen twee vuren

De eigenaren van het landgoed, de familie Gatacre, waren naar Engeland gegaan om vanuit daar bij te dragen aan de oorlog. Gerrit Jan Kok was pachtheer van het landgoed en stond voor een lastige taak: het landgoed bewaren voor de toekomst, zonder de woede van de bezetters op te wekken. "Hij onderhield contact met de Duitsers en wist bijvoorbeeld te voorkomen dat er veel geroofd werd.

Zo heeft hij ooit zilverwerk in kisten onder de grond begraven en er een mesthoop op gelegd, zodat ze daar niet zouden zoeken."

Kok hield een dagboek bij van de gebeurtenissen, een bron die later gebruikt is in het boek van Robert Ellenkamp: Oorlog op De Wiersse. Na de oorlog was er kritiek op Kok. "Sommigen vonden dat hij de Duitsers niet hard genoeg had aangepakt. Maar de familie Gatacre stond vierkant achter hem. Hij had zijn verantwoordelijkheid genomen, onder moeilijke omstandigheden." Die loyaliteit was wederzijds: Kok bleef na de oorlog nog jarenlang beheerder en pachter van het landgoed.

De terugtrekking

Desondanks liet de bezetting zijn sporen na. Eén van de twee symmetrisch geplaatste bouwhuizen werd op 30 maart 1945 opgeblazen door de bezetters tijdens hun terugtrekking. "Daarin lag munitie opgeslagen, de Duitsers wilden niet dat dit in handen kwam van de geallieerden."

Tijdens de vlucht speelde zich meer af. Toen een Duitse officier tijdens de terugkomst op het landgoed in de keuken drie Letse deserteurs aantrof, hebben zij hem neergeschoten. Zijn helm is altijd bewaard gebleven door de familie.

Mary Gatacre, beheert samen met haar man Aart Jonkers landgoed De Wiersse. Foto's: Gerard Mühfradt

Na de bevrijding

Ook de bevrijding bracht uitdagingen met zich mee. "Nadat de Duitsers waren vertrokken, werd De Wiersse korte tijd bewoond door Canadese soldaten. Hun feestgedrag kon in toom worden gehouden toen ze hoorden dat hier een Engelse officier woonde."
Hij doelt op William Edward Gatacre, die in Engeland diende. Dankzij zijn contacten kon hij voorkomen dat het landgoed opnieuw het toneel werd van uitbundige feesten of vernieling. In een van de bomen op het terrein is een kerving te vinden van een van de Canadese soldaten die hier zat.

Herstel en herinnering

De oorlog liet littekens na, letterlijk en figuurlijk. "Voor de familie Gatacre was het pijnlijk terugkomen," zegt Jonkers. "Ze hadden in de jaren '20 veel geïnvesteerd in de renovatie van het huis en de aanleg van de tuinen. En dan zie je dat levenswerk deels vernietigd." Toch bleven zij na de oorlog verbonden aan het landgoed. Hun nazaten – waaronder Jonkers' vrouw Mary Gatacre – zijn nog altijd betrokken, tegenwoordig via de stichting waarin het landgoed is ondergebracht. Wie zich er een beetje in verdiept, komt er achter dat er hier een rijke geschiedenis te vinden is. Het is daarom niet voor niets dat het is genomineerd voor 'De meest bijzondere tuin van Nederland', hier kun je nog tot 2 mei op stemmen op dagvanhetkasteel.nl/stem.

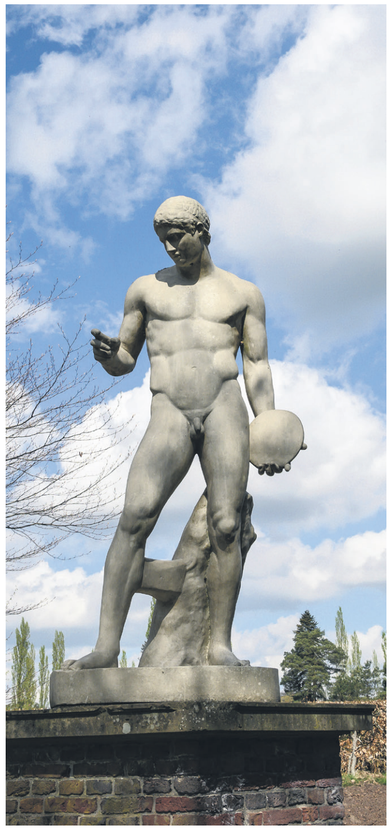

Een nieuw standbeeld op de plek waar het oude beeld dat door de Duitsers als schietschijf werd gebruikt.

Een van de twee symmetrisch geplaatste bijgebouwen van De Wiersse werd op 30 maart 1945 opgeblazen. Het ander bleef intact.

De bevrijding wordt op het bordes van Huis Verwolde gevierd. (Bevrijding Voor Bordes)

DE OVERLEVING VAN HUIS VERWOLDE

LAREN - Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd Huis Verwolde in 1942 geadopteerd door het Haagsche Sanatorium (voor tuberculosepatiënten). Het sanatorium kwam in het gedrang door de aanleg van de Antlantikwall door de Duitse bezetter. De door het Rode Kruis uitgevoerde evacuatie ging per speciale trein van Den Haag rechtsreeks naar station Lochem waarna patiënten per brancard of bus naar huis Verwolde werden vervoerd. Vooraan de oprijlaan was een bord geplaatst 'besmettingsgevaar'. Door deze briljante zet bleef Huis Verwolde gedurende de rest van de oorlog bespaard van Duitse bezetting.

Het Haagsche Sanatorium had bijna het gehele huis Verwolde in gebruik, met uitzondering van de bibliotheek op de eerste verdieping waar de meubels waren opgeslagen.

De mannelijke patiënten verbleven op de beletage, de vrouwen op de eerste verdieping en torenkamers, het personeel op de tweede verdieping. Dokter Kluit (Louise Marguerite Kluit) gebruikte de herenkamer als kantoor en behandelkamer en tevens werd hier elke veertien dagen een kerkdienst gehouden.

Op 5 april 1945 begon de bevrijding van Laren en ook op Huis Verwolde bereidde men zich voor: de ramen werden afgeplakt en kelderramen werden aan de buitenkant met zandzakken afgedekt. Bij naderend kanonnengeweld werden alle patiënten en de hele staf in de kelder ondergebracht uit vrees voor het gebruik van vlammenwerpers omdat veel Duitsers in de bossen rond Verwolde zaten. Op 6 april liepen er tenslotte twee Canadese soldaten de oprijlaan op en werd ook Huis Verwolde bevrijd.

De dood van een verzetsheld

Emile van der Borch van Verwolde (1910-1943) werd geboren als oudste zoon van het echtpaar Van der Borch-Voûte. Hij richtte in 1940 een netwerk op voor de Inlichtingendienst om iets concreets te kunnen doen tegen de bezetter en werd leider van de Inlichtingengroep Oost. Door een infiltrant werd hij in 1942 verraden en op 17 mei 1943 ter dood veroordeeld. Op 20 juli 1943 werd hij met 19 andere verzetsstrijders gefusilleerd op de Leusderheide. Na de oorlog is hij herbegraven op landgoed Verwolde.

SCHUILPLAATSEN, HOOFDKWARTIEREN EN STRIJDTONEEL

In de luwte van het Achterhoekse landschap liggen kastelen,buitenplaatsen en landgoederen die in de Tweede Wereldoorlog een bijzondere rol speelden. Vaak ver van de frontlinie, maar nooit buiten schot. Deze monumentale gebouwen waren getuige van angst, hoop en verzet – en soms zelfs het toneel van hevige gevechten.

Diverse functies

Sommige kastelen, zoals Kasteel Slangenburg bij Doetinchem en Kasteel De Wildenborch bij Vorden, boden onderdak aan evacués, verzetsmensen of onderduikers. Andere, zoals Huis Landfort bij Megchelen, werden gevorderd door de Duitse bezetter of later gebruikt als tijdelijk hoofdkwartier van de geallieerden. Landgoederen lagen strategisch: in bossen, verscholen achter lanen of grenzend aan rivieren – ideaal voor geheime ontmoetingen of opslagplaatsen van wapens en voedsel. Ook tijdens de bevrijding speelden ze een rol. Sommige buitenplaatsen raakten zwaar beschadigd tijdens de gevechten of werden gebruikt
als veldhospitaal.

Vandaag de dag zijn deze plekken stille getuigen van het verleden. Tijdens 80 jaar vrijheid kun je veel van deze locaties bezoeken. Wandelend of fietsend ervaar je hoe historie en landschap samenkomen.

Meer weten? Kijk op achterhoek.nl/vrijheid.

Een inkerving die herinnert aan het verblijf van de Canadezen op De Wiersse.

LIBERATION ROUTES IN DE ACHTERHOEK

Foto uit expositie Harreveld, 80 jaar vrijheid

In het voorjaar van 1945 kwam de bevrijding van Nederland via een onverwachte route: vanuit het oosten, dwars door de Achterhoek. Vandaag de dag kun je deze historische tocht herbeleven via de Liberation Routes – wandelroutes die je meenemen langs plekken waar vrijheid werd bevochten en verhalen die tot op de dag van vandaag actueel zijn.

Liberation Route Europe

Luister naar persoonlijke verhalen

De Liberation Route Achterhoek beslaat bijna 320 kilometer en verbindt plaatsen als Winterswijk, Groenlo, Doetinchem, Aalten en Zeddam. Langs de route vind je luisterkeien: stenen met QR-codes die je toegang geven tot persoonlijke verhalen van oorlogsslachtoffers, verzetshelden en bevrijders. Zo komt de geschiedenis tot leven terwijl je door het prachtige coulisselandschap wandelt.

Lokale ommetjes

Voor wie liever een kortere wandeling maakt, zijn er per gemeente lokale ommetjes zoals de Liberationroute Didam.

Deze 10 kilometer lange route begint bij De Nevelhorst en voert je langs indrukwekkende verhalen. Achttien herdenkingspalen langs de route maken dit zichtbaar.

Lopen en stilstaan

Deze routes zijn niet alleen een eerbetoon aan het verleden, maar ook een uitnodiging om stil te staan bij de vrijheid die we vandaag de dag ervaren. Of je nu kiest voor een lange tocht of een kort ommetje, elke stap brengt je dichter bij de verhalen die onze regio hebben gevormd. Meer informatie over de routes, inclusief GPX-bestanden en startpunten, vind je op achterhoek.nl/vrijheid.

Trek je wandelschoenen aan, laad je telefoon op en laat je meevoeren door de verhalen van toen, op de paden van nu.

www.achterhoek.nl/vrijheid

Oorlogsmonument Didam

PERSOONLIJKE VERHALEN VERBINDEN VERLEDEN MET HET HEDEN

Gerda Brethouwer is directeur van het Nationaal Onderduikmuseum. Geboren op een boerderij in Aalten en opgegroeid met onderduikverhalen. Na haar studie kunstgeschiedenis kwam ze in 2009 terug in de regio. Onder leiding van Brethouwer is sinds 2011 hard gewerkt aan de bekendheid van het Nationaal Onderduikmuseum; het is momenteel een van de veertien erkende erfgoed beherende instellingen van Stichting Musea en Herinneringscentra 40-45. Foto's: Gerard Mühlradt

AALTEN - Het Nationaal Onderduikmuseum staat sinds 2004 op de Markt in Aalten, midden in het dorp. Tijdens de oorlog woonde hier een gezin: pa en ma Kempink en hun kinderen. En dat niet alleen. Op zolder woonden onderduikers terwijl beneden in de voorkamer het bureau van de Ortskommandant gevestigd was. In de kelder konden buurtbewoners terecht om te schuilen tegen de bombardementen. "Het museum geeft een invoelbare impressie van het alledaagse leven tijdens de Tweede Wereldoorlog. En het doet meer. Het is het verhaal van een gezin dat representatief is voor tal van andere gezinnen in oorlogstijd", zegt Gerda Brethouwer, directeur van het museum.

Door Joyce de Schepper

Bovendien heeft het museum een grote collectie voorwerpen, beeldmateriaal en verhalen. Verhalen van betrokkenen, ooggetuigenverslagen, opgetekende verhalen in dagboeken, achtergelaten briefjes. "Uit al die documenten klinken de stemmen door van mensen die keuzes moesten maken tijdens deze moeilijke periode in onze geschiedenis. Het zijn juist die persoonlijke verhalen die inzicht geven en het verleden met het heden verbinden."

De functie van het museum is niet om alleen maar terug te kijken, maar ook vanuit het nu en de toekomst met elkaar te praten. Zeker ook in samenwerking met het onderwijs met aandacht voor het uitwisselen van dilemma's en keuzes onder moeilijke omstandigheden.

Verhalenvangers

Na de bevrijding verschijnen er stapels boeken. Vooral plaatselijke uitgaven. "Nu weten we hoe belangrijk het is om lokale verhalen aan elkaar te rijgen. Want ook die ervaringen staan niet op zichzelf. Al die gebeurtenissen verteld door verschillende mensen kunnen interessante ontbrekende puzzelstukjes naar boven brengen. Een mooi voorbeeld is het verhaal van Joop Levy", vertelt Gerda. "Joop zat samen met zijn ouders ondergedoken. Het kind hoorde het geluid van vliegtuigen, maar kon ze niet zien. Op zijn achtste verjaardag kreeg hij een speelgoedvliegtuigje, gemaakt uit een oude wc-bril, door zijn neef Jonny Levy en de Russische piloot Alex Sidorov. Uit verschillende verhalen bleek dat de Rus niet alleen in Aalten ondergedoken zat, maar ook in Lichtenvoorde bij de familie Geurink en elders." Inmiddels is er een onderzoeksgroep. Ze zijn begonnen als 'Verhalenvangers' om verhalen vast te leggen en gegevens met elkaar te verbinden. "Voor onze en vooral ook voor de generatie(s) na ons."

Burgerleger

De stroom aan verhalen gaat door. En uit al die verhalen ontstaat vaak gaandeweg een thema. Zoals nu met het Dutch National Battalion. Het was Henk Krosenbrink die het boek 'Het vergeten bataljon' in 1984 schreef met als subtitel 'het Dutch National Battalion (DNB) en zijn mensen'. Hij beschreef de geschiedenis van onderduikers en leden van het leger. "De aandacht voor het burgerleger is weggezakt en niet in de rest van Nederland doorgedrongen. Het is tijd dit officiële onderdeel van het Canadese leger aandacht te geven met deze expositie. Het DNB bestond uit meer dan 400 onderduikers en verzetsmensen uit heel Nederland: een gemêleerd gezelschap van pilotenhelpers, vrouwen, Joden, studenten, militairen, Rijksduitse deserteurs en Arbeitseinsatz-weigeraars en boerenzoons. De burgers werden getraind door militairen, hier in de grensregio vaak door gestrande piloten. Het verhaal dat veel burgers een actieve rol hebben gespeeld in de strijd voor onze vrijheid is minder bekend. DNB'ers keerden verspreid door het land naar huis. Mensen uit de regio lopen niet zo te koop met wat er hier is gebeurd en wilden na de oorlog vooral vooruitkijken. In ons museum willen we graag deze geschiedenis en de verhalen gebruiken om met elkaar in gesprek te gaan over vrijheid en onze toekomst."

De expositie loopt vanaf 15 april en is te zien tot 15 april 2026.

www.nationaalonderduikmuseum.nl

UITBREIDING MUSEUM

Grote affiches op het leegstaande pand van Markt 18 maken duidelijk dat Het Nationaal Onderduikmuseum gaat uitbreiden. De glazen pui is uitnodigend. Meerdere bezoekers proberen of de deur open is. Helaas, daar moeten ze nog tot 2028 op wachten. Momenteel is het museum te vinden in drie verschillende panden aan de Markt 12 tot en met 16. "Het probleem is meteen duidelijk. We missen een herkenbare entree", zegt Gerda. "Bovendien lopen in de huidige ontvangsthal groepen leerlingen en individuele gasten door elkaar en dat is niet altijd gewenst. Met de uitbreiding krijgen we meer ruimte voor ons educatieve programma, ook voor Duitse scholen. In een permanente expositie laten we zien dat het verhaal in Aalten onderdeel is van een groter allesomvattend verhaal. De winkel en de VVV verhuizen hier naartoe. Er komt een museumcafé met een pleintje dat de diverse museahuizen met elkaar verbindt. Hierboven komt een vernieuwde escaperoom en op zolder een Onderduikmuseum Junior voor kinderen."

MONUMENT VAN DE 51E HIGHLAND DIVISION BIJ DE BRÜGGENHÜTTE HERINNERT AAN DE SLAG BIJ DE AA-STRANG

Doedelzakspeler André Maske uit Iserlohn eert de gesneuvelde militairen van de 51e Highland Division.

DINXPERLO - Wie via de Anholtseweg richting de Brüggenhütte in Isselburg rijdt, ziet aan de rechterkant enkele objecten staan waaronder een monument met het logo van de 51e Highland Division. Het herinnert aan de bevrijding van Dinxperlo en De Heurne in de nacht van 29 op 30 maart 1945. Aan deze bevrijdingsactie ligt een bijzondere operatie ten grondslag die bij velen nog onbekend is.

Door Iris Jansen

Als grensdorp was Dinxperlo zich vanaf het begin van de oorlog zeer bewust van de Duitse bezetting. Voor de tweede keer in de geschiedenis werd Dinxperlo van het Duitse zusterdorp Suderwick gescheiden door een prikkeldraadversperring die midden over de Heelweg, de grensstraat, liep. Deze grens werd uiteraard goed bewaakt aan Duitse zijde wat het contact tussen families en buren bijna onmogelijk maakte.

In oktober 1944 werd de witte villa van Hallen gevorderd als hoofdkwartier voor de Duitse generaal Kurt Student. Hier werden de plannen voor het Ardennenoffensief verder uitgewerkt. Ook werd de villa meermaals bezocht door hooggeplaatste Duitse officieren. Duitse soldaten werden ingekwartierd bij burgers en op boerderijen. Op 't Beggelder stonden op meerdere boerenerven groot Duits afweergeschut en de bewoners verkeerden in grote angst voor wat komen zou.

Op 8 februari 1945 waren de geallieerden aan een nieuwe opmars begonnen. Met Operatie Veritable, ook wel Slag om het Reichswald genoemd, moest het Rijnland vanaf Nijmeegse zijde bevrijd worden om uiteindelijk met Operatie Plunder via het oosten en noorden van Nederland door te kunnen stoten via de grote Duitse steden naar Berlijn.

Aan Operatie Plunder, bedacht door Montgomery, namen in totaal een miljoen soldaten deel. Onder de codenaam Operatie Varsity, landden in één dag 14.000 parachutisten bij Hamminkeln ter ondersteuning van de troepen. Na de oversteek over de Rijn bij Rees op 23 maart, rukte de Schotse 51e Highland Division via Empel en Isselburg richting Dinxperlo op, maar daarvoor moesten eerst de brug bij Isselburg en de twee bruggen bij de Brüggenhütte, op de grens met Dinxperlo, gepasseerd worden. De Canadezen, Amerikanen en Britten volgden een andere route om zodoende het Duitse leger in te sluiten. Voorafgaand aan deze acties werden er hevige bombardementen in het gebied door de geallieerden uitgevoerd. De opmars vanuit Rees richting Isselburg ging gepaard met hevige tegenstand maar tot grote verbazing kon het stadje Isselburg op 28 maart redelijk makkelijk worden veroverd. Dat de opmars naar Dinxperlo net zo makkelijk zou gaan, was ijdele hoop. De brug bij Isselburg ging nog probleemloos, maar om Dinxperlo te kunnen bereiken moesten twee bruggen op de grens over de Aa-Strang overgestoken worden. Hevige gevechten waren het gevolg, waarbij aan weerszijden veel doden en gewonden vielen. De geallieerden hadden zich al verzameld bij de bruggen, toen honderden Duitsers vanuit Anholt richting de Brüggenhütte marcheerden, niet wetende dat de Schotten al bij de bruggen waren. De Schotse Divisie wachtte op extra ondersteuning van een tankbataljon, maar die liet op zich wachten. Duitse soldaten overrompelden enkele eenheden die verscholen zaten in de huizen bij de Brüggenhütte. Man tegen mangevechten volgden en uiteindelijk kwam er versterking door groot materieel waardoor de Highlanders de overmacht kregen.

Het Beggelder (nu Industrieterrein) waar de Duitsers stelling hielden, lag enorm onder vuur en vele boerderijen werden in brand geschoten, terwijl de bewoners in de schuilkelders zaten; 37.000 granaten hadden een groot deel van Dinxperlo verwoest.

WANDEL, FIETS OF MAAK EEN DIGITAAL OMMETJE DOOR DE LOKALE GESCHIEDENIS

"De route gaat onder meer langs Monument Klein Engeland, oorlogsgraven en langs het Monument Vrede-Vrijheid-Recht", zegt Theo Leemreize secretaris van Stichting 4 en 5 mei Lichtenvoorde. Foto's: Gerard Mühlradt

LICHTENVOORDE - Stichting 4 en 5 mei Lichtenvoorde organiseert ieder jaar een herdenking op 4 mei. "Daarnaast doen we ook andere activiteiten. Zo hadden we het idee om een mooie route op te zetten langs belangrijke plekken van onze lokale geschiedenis", zegt secretaris Theo Leemreize. De route is gerealiseerd en wordt op 5 mei officieel gepresenteerd.

Door Joyce de Schepper

"We kwamen in contact met het project De Liberation Route Europe waarvan een gedeelte door de Achterhoek loopt. In intensieve samenwerking met Abel Leisure hebben we een lokaal ommetje ontwikkeld en gerealiseerd langs herdenkingsplekken aangevuld met lokale verhalen", vertelt Leemreize. "Het bijzondere is dat je de 14 kilometerlange route niet alleen kunt wandelen of fietsen, maar ook digitaal kunt doen. Voordeel van de digitale route is dat we veel foto- en filmmateriaal kunnen laten zien én dat de informatie steeds aangevuld kan worden met nieuwe gegevens en verhalen."

Krijgsgevangenen en vluchtelingen

Eén van de monumenten op de route is Klein Engeland. "Het verhaal van Klein Engeland vertelt de onderbelichte geschiedenis van Lichtenvoorde en eigenlijk van heel Oost-Nederland. In onze grensregio werden relatief veel vliegtuigen neergeschoten door de Duitsers. De geallieerde bemanningsleden werden door een actieve verzetsgroep via Noord-Brabant en Limburg terug gesmokkeld naar hun vaderland." Dat ging via de zogeheten Pilotenlijn. Het waren legerkopstukken in Londen die de naam Klein Engeland bedachten voor de verzetsactiviteiten in Lichtenvoorde, weet Leemreize. Soms kregen de militairen -zowel Britten, Amerikanen als Canadezen- een tijdelijke onderduikplek, van waaruit ze overgeplaatst werden naar een andere locatie waar ze langer konden verblijven. De naam Pilotenlijn doet vermoeden dat alleen bemanningsleden werden geholpen, maar het ging ook om gevluchte geallieerde soldaten, joodse vluchtelingen en krijgsgevangen uit de kampen in Rees en Bocholt.

Onderdak, kleding en geld

Het boek 'Bezetting en verzet' (2005) van Henny Bennink is een naslagwerk over de oorlogsgeschiedenis in Lichtenvoorde. Bennink beschrijft de activiteiten van het Lichtenvoordse verzet in samenwerking met het verzet van de omringende gemeenten. "Hij heeft het geluk gehad dat hij nog veel mensen heeft kunnen spreken. Uit het boek blijkt ook hoe nauwkeurig de verzetsorganisatie werkte.

Er zijn honderden mensen geholpen via de Pilotenlijn, dus er moeten wel veel inwoners uit Lichtenvoorde bij betrokken zijn", zegt Leemreize. "Ze gaven spontaan onderdak, voedsel en kleding. Mensen in nood werden gewoonweg geholpen, ondanks het grote risico. Vragen werden er niet gesteld. Niet tijdens de oorlog en ook niet daarna. Veel mensen vermoedden van alles, maar vroegen niets. Ook mijn vader was zwijgzaam. Als ik hem wel eens vroeg naar zijn ervaringen, zei hij: 'Het was een tijd van schik en schrik'. En dat was wel zo'n beetje alles wat hij kwijt wilde. Dat zegt genoeg."

MONUMENT KLEIN ENGELAND

In het Joep ter Haar plantsoen, genoemd naar de gelijknamige verzetsman, staat monument Klein Engeland. Een eerbetoon aan de geallieerde slachtoffers én herinnering aan de grote inzet die Lichtenvoordenaren hebben getoond in het verzet. De propeller is van een vliegtuig uit de Tweede Wereldoorlog, beschikbaar gesteld door het AVOG-crashmuseum. Diverse straatnamen rondom het monument zijn genoemd naar verzetshelden of naar mensen die gestorven zijn tijdens de Tweede Wereldoorlog. Op het Youtube kanaal van Stichting 4 en 5 mei Lichtenvoorde staat de film 'Onze Helden, gemaakt door leerlingen van KSG Marianum. Een film over Lichtenvoordse mensen waarnaar een straat is genoemd na de Tweede Wereldoorlog. "Niet alleen in Lichtenvoorde, maar overal waar je komt, heb je straten met mannennamen. De mannen deden veel, maar geloof me, de drijvende krachten achter die mannen waren de vrouwen", zegt Theo Leemreize.

VRIJHEID IS NIET VANZELFSPREKEND HET IS EEN KOSTBAAR GOED!

LOCHEM - In het Liberation Museum Lochem staat bij binnenkomst een foto van een jongen in een Canadees uniform. "Dat is mijn vader in 1945", zegt Berry Swarthof. "Het uniform is destijds kleiner gemaakt door mijn oma. Dat verhaal heeft me altijd getriggerd."

Door Joyce de Schepper

Berry is samen met zijn vrouw Yvonne eigenaar van Canadees restaurant Mondani in Lochem, helemaal in de sfeer van Canada en de Tweede Wereldoorlog. Dé vertrouwde plek voor veel veteranen en hun families waar ze een hartelijke ontvangst krijgen. "Onze deur staat wagenwijd voor ze open!"

Mega veel indruk

Even terug in de tijd. In 1950 emigreerden de ouders van Yvonne vanuit Nederland naar Canada. Yvonne ontmoette Berry tijdens een bezoek aan Nederland. "Ik was van jongs af aan geïnteresseerd in de geschiedenis van de veteranen", vertelt Berry. "Door het contact met Yvonne ging ik me nog meer verdiepen in de bevrijding van Lochem. Ik deed veel uitzoekwerk en was betrokken bij de ontvangsten van de Britse en de Canadese veteranen." Ergens rond de jaren tachtig ontmoette hij voor het eerst een bevrijder. "Sergeant Dicky Brew verloor tijdens de bevrijding in de Slag op de Langense Enk zes man van zijn peloton. Dat maakte mega veel indruk op me", herinnert Berry zich als de dag van gisteren.

Berry Swarthof met de pijp van reverend (aalmoezenier) Lesley Skinner.

Voorwerpen met een verhaal

Het Liberation Museum telt veel dierbare voorwerpen die tijdens de oorlog door de mannen zijn achtergelaten of na de oorlog zijn geschonken. Allemaal voorwerpen met een verhaal. "Zo hebben we een pijp van reverend (aalmoezenier) Lesley Skinner. Hij landde in Normandië en heeft tot het einde van de oorlog heel veel gesneuvelde jongens begraven. De lucht was niet te harden, vandaar dat hij aan de lopende band rookte. Zijn agenda was een soort dagboek; op de linkerpagina schreef hij waar hij was en op de rechterpagina maakte hij een tekeningetje waar hij de jongens had begraven. Een dubbele pagina uit zijn agenda is te zien in het museum."

Veteranen naast leerlingen

Paul Roodbol schuift aan tijdens het gesprek. Paul is voorzitter van het Historisch Genootschap Lochem-Laren-Barchem, het kenniscentrum voor de geschiedenis van de vroegere gemeenten Laren en Lochem. Een werkgroep houdt zich specifiek bezig met de oorlog. Op uitnodiging van het Liberation Museum in samenwerking met het Historisch Genootschap, de Stichting Synagoge Lochem en Stichting Stolpersteine wordt ieder jaar de herdenking bij oorlogsmonument Somerset gehouden. "Het is een belangrijk moment waarbij veteranen steeds weer de moeite nemen om aanwezig zijn", zegt Paul. "Net als eerstejaars leerlingen van het Staring College die sinds 1988 het oorlogsmonument in Lochem onderhouden. Naast alle publicaties -inmiddels meer dan 700!- en foto's -meer dan 16.500!- op de websites vinden we het heel belangrijk dat leerlingen leren wat vrijheid is. Dat leerlingen betrokken blijven. Want wat als onze generatie ermee ophoudt? Wie gaat dan de herinnering levend houden?"

vagen Paul en Berry zich hardop af.

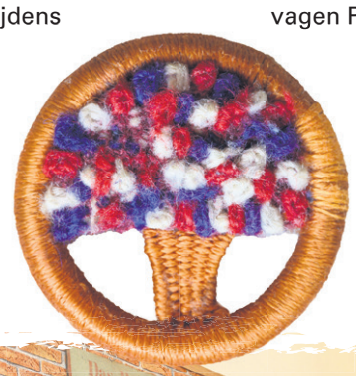

Deze broche is gemaakt als dank door een joodse vrouw tijdens de onderduik. De broche werd iedere dag gedragen door de vrouw die onderdak gaf.

"Geschiedenis is niet iets van een museum. Het is van ons allemaal. Op de foto links Paul Roodbol naast Berry Swarthof.

‘SOMS VERGEET JE GEWOON EEN BEETJE TE DROMEN’

KUNSTWERK CONCENTRIC SPHERES VAN LOUISE TE POELE ONTSPRINGT AAN DE BARLOSE BRON

Louise met een deel van de bollen (spheres) die Groot Deunk nog kleurrijker zullen maken. Foto’s: Gerard Munnaat

BARLO – Op een plek met een rijke historie, wordt binnenkort het nieuwste werk van kunstenares Louise te Poele onthuld. En wat krijg je als een kunstenares met Achterhoekse roots haar verbeelding loslaat op een plek vol herinnering, mysterie en geschiedenis? Juist: iets bijzonders. Louise werkt op Groot Deunk in Barlo (gemeente Aalten) aan Concentric Spheres, een kunstwerk dat net als dauw uit het ochtendgras lijkt te komen: stil, sprankelend, verrassend en onverwacht. “Het voelt bijna alsof het werk vanzelf op deze plek moest ontstaan”, zegt Louise, terwijl haar ogen twinkelen. Ze doelt op de bron die hier al zo lang bestaat. “Die bron zit niet alleen onder de grond, maar ook in de verhalen, in de energie van de plek. Concentric Spheres ontspringt daaraan.” Mooi gezegd, en precies wat het is: een kunstwerk dat wortelt in het verleden, maar reikt naar de toekomst.

Door Ayla Bennink

Vrijheid, gelaagd zoals het landschap

Het werk maakt deel uit van de viering 80 jaar Vrijheid in Gelderland, en komt op een plek voor bezinning. In opdracht van Stichting Groot Deunk en samen met projectleider Roos Smit ging Louise aan de slag. “We hebben Gerda Brethouwer van het Nationaal Onderduikmuseum betrokken. Zij heeft mij van heel veel informatie voorzien. Ook kreeg ik natuurrondleidingen en hadden leden van de Stichting Groot Deunk nog een heuse knipselmap voor me. Er is op deze plek heel veel gebeurd. Vrijheid is voor mij iets dat je kunt voelen in een plek. En ook iets wat gelaagd is. Het betekent niet voor iedereen hetzelfde.” Louise raakte geïnspireerd door de wisselende functies van Groot Deunk: van boerderij naar recreatiecentrum naar opvangplek voor vluchtelingen. “Dat vind ik het mooie,” zegt ze. “De plek is steeds opnieuw gebruikt, telkens door andere mensen, met andere dromen. Dat geeft een rijkdom aan verhalen waar je als kunstenaar mee aan de slag kunt.”

Een stilleven dat tot leven komt

Maar Concentric Spheres is niet alleen het product van haar eigen verbeelding. Louise werkte samen met buurtbewoners. “Twee buurmannen hebben de lasconstructies gemaakt.” Concentric Spheres is een Achterhoeks kunstwerk, in de breedste zin van het woord. “Het is echt een samenwerking, en dat voelt krachtig.” Er komen zes palen van vier meter hoog, met daarop 24 glazen ballen in verschillende kleuren. Dit idee ontstond vanuit een stilleven. De betekenis? “Concentric Spheres betekent voor mij iets als samengebalde tijd. Iedere bol staat symbool voor een andere tijd. Iedere kleur staat symbool voor een andere emotie, een ander verhaal of een andere droom. Het werk ademt mee met de omgeving en lijkt te bewegen. Het vangt de lucht, het zonlicht en het moment.” Voor Louise is kunst maken ook een manier van dromen. “Soms vergeet je in alle hectiek van de dag een beetje te dromen. Het kan als een openbaring voelen om even stil te staan en te denken: wat zou ik nu echt willen? En mijn dromen voelen als luxe, daar ben ik me van bewust. Wat mensen die geweld zijn ontvlucht vaak het meest wensen, is iets wat wij vanzelfsprekend vinden: vrijheid.”

Samen maken, samen luisteren

Louise geeft in aanloop naar de onthulling een workshop waarin stillevens gebouwd worden. “We gaan aan de slag met materiaal, licht en verhalen,” zegt ze. “Iedereen kan meedoen - het draait om samen iets creëren.” Aanmelden voor de workshop (op zaterdag 3 mei in het Nationaal Onderduikmuseum) kan via info@grootdeunk.nl o.v.v. droomstilleven. Daarnaast duikt ook de podcastserie van De Niemanders dieper in de geschiedenis van Groot Deunk. Muziek, interviews en persoonlijke verhalen smelten samen tot een luisterervaring die je meeneemt langs alle lagen van vrijheid, verlies én verbinding.

Daar, op die plek waar het water nog altijd uit de grond omhoog borrelt, komt nu een kunstwerk dat uitnodigt tot mijmeren, ontmoeten en herdenken. Gericht op dromen en de toekomst. Nieuwsgierig geworden? De onthulling van het kunstwerk is op zaterdag 31 mei om 15.00 uur, en iedereen is welkom!